

El museu, espai de trobada entre l'educació i la cultura

Teresa González i Verdaguer*

Resum

L'article explica com entenem la pràctica educativa en els museus i de quina manera aquesta pràctica es desenvolupa en el Museu Nacional d'Art de Catalunya. El text s'ha dividit en dos blocs: una introducció on, en poques paraules, es planteja l'educació com a procés de culturització, de construcció de significats i no únicament com a transmissió de coneixements, i una segona part que desenvolupa de manera succinta els principals programes sobre els quals pivota l'acció educativa del Museu Nacional d'Art de Catalunya i que són: programes per a l'educació formal; programes per a famílies i joves, i programes d'acció comunitària, aquells que s'adrecen fonamentalment a persones i col·lectius que estan en risc d'exclusió social.

Paraules clau

museus, cultura/cultures, educació formal, educació no formal, formació permanent, aprenentatges, oci familiar, joves, exclusió social, accessibilitat, acció comunitària

Recepció de l'original: 30 d'abril de 2008

Acceptació de l'article: 29 de maig de 2008

Introducció

L'acció educativa del Museu té, com a objectiu últim transformar l'experiència museística en fet cultural, i entenem que fer cultura és construir significats sobre el que som, sobre com ens relacionem entre nosaltres i amb el nostre entorn. L'art, atès que forma part de l'imaginari i del territori simbòlic al qual pertanyem com a éssers humans, esdevé peça clau en el desenvolupament de les persones; així, en les nostres accions educatives, l'art no és tractat únicament com a procés, com a font de plaer estètic i de sensibilització, sinó com a fet cultural.

Els museus col·leccionen i relaten històries sobre cultures que es posen en contacte amb les històries i les cultures de les persones que els visiten. Ens confronten amb allò que ens és familiar, però també amb allò que ens és nou i ens desafia; generen diàleg i debat, qüestionen o són qüestionats. Permeten desenvolupar espais de convivència, d'intercanvi i de creació on dibuixar noves maneres de conèixer-nos, de

(*) Cap del Departament d'Educació del Museu Nacional d'Art de Catalunya. Llicenciada en Història de l'Art per la Universitat Autònoma de Barcelona. Magister en Art i especialitzada en Educació i Museus. Adreça electrònica: teresa.gonzález@mnac.cat

relacionar-nos i, en definitiva, de fer cultura. Els museus, des d'aquesta perspectiva, són llocs de producció de significats i, per tant, generadors de cultura, fet destacable des d'un punt de vista educatiu.

Avui ja ningú no posa en dubte quin és el paper que tenen els museus en els processos d'aprenentatge i de culturització de les persones. L'aportació que fan a l'educació formal és inqüestionable i de fa temps una de les tasques més consolidades dels seus departaments d'educació. Però cada cop més, els museus estan també presents en contextos no formals: com a recurs per al temps d'oci de qualitat de les famílies i dels joves, en accions dirigides a col·laborar en el treball comunitari, a desenvolupar programes per a l'educació per a tota la vida. Aquests són, en definitiva, àmbits d'actuació propis dels museus d'avui, que queden reflectits i es defineixen en els seus objectius, i per als quals el Departament d'Educació del Museu Nacional d'Art de Catalunya té dissenyat uns programes que són els que exposem en les pàgines següents.

En l'àmbit de l'educació formal

Els museus, per la seva naturalesa, desenvolupen la seva acció educativa en contextos de tipus no formal i informal, però, al mateix temps i de manera molt important, contribueixen al desenvolupament de l'acció educativa en el context de l'educació formal.

Els museus són entorns educatius rics en continguts, multisensorials, on els alumnes poden exercitar múltiples maneres d'aprenentatge: quinestèsic, visual/espacial, lògic, interpersonal, lingüístic i musical. L'acció educativa en el museu és una experiència en la qual participa el cervell, el cos, i inclou sentiments, actituds, sensacions, com també conceptes, fets i idees. D'altra banda, partim de la base que l'aprenentatge és un procés social i cultural a través del qual els individus

donen significat al seu món. Tenint en compte això, els museus poden contribuir a ampliar els mètodes d'ensenyament-aprenentatge, especialment plantejant formes de treballar de manera interdisciplinària i implicant l'alumnat en activitats de tipus pràctic on s'involucren la ment, el cos, els sentits i les emocions. També, els museus creen entorns únics on es dona l'aprenentatge col·laboratiu, en el si de la mediació cultural donat que la visita al museu es fa com a part integrant d'un grup social que es posa en contacte amb altres grups o persones que faciliten que l'aprenentatge tingui lloc i que conjuntament participen en el procés de significació d'una experiència compartida. En definitiva, els museus ofereixen als educadors l'oportunitat de desenvolupar els processos d'ensenyament-aprenentatge en entorns diferents als escolars, com a part de la seva pràctica diària.

Desenvolupament del currículum escolar

El programa escolar del Museu Nacional d'Art de Catalunya, *educArt*, situa i defineix l'art com a part essencial de l'educació de les persones, com a forma de coneixement i de sensibilització. La contemplació de l'obra d'art ens aporta una manera nova de mirar el món, *educArt* ajuda a construir aquestes diferents mirades. *EducArt* ofereix al professorat un ampli ventall d'activitats a l'entorn de les col·leccions permanents del MNAC que plantegen metodologies i ofereixen recursos educatius adaptats a les diferents franges i cicles formatius que van des de l'Educació Infantil fins a l'Educació Secundària Postobligatòria, i tenen com a objectiu fonamental complementar, ampliar i diversificar el currículum.

L'ús interdisciplinari del patrimoni artístic possibilita el coneixement múltiple i proporciona als educadors les eines necessàries que els faciliten el desenvolupament transversal del currículum escolar, tot trencant amb el costum habitual de dividir els diferents aspectes del saber en compartiments estancs. Qualsevol de les activitats del programa escolar *educArt* té com a objectiu principal integrar el patrimoni artístic en el marc curricular; crear un espai per a la reflexió, l'exploració i el descobriment del llenguatge artístic; fugir de la lectura i de la contemplació passiva de l'obra d'art tot plantejant activitats que potenciïn el desenvolupament de la capacitat creativa i de reflexió dels participants, i, finalment, visualitzar el museu com un espai social i cultural de participació i de construcció de significats.

Formació del professorat

El Departament d'Educació del MNAC organitza anualment cursos de formació del professorat, l'objectiu fonamental dels quals és proporcionar als educadors pautes metodològiques sobre com treballar amb objectes de museus de manera interdisciplinària. Els participants als cursos exploren, conjuntament amb els educadors del museu, així com amb especialistes del camp de l'educació artística i de la creació, les possibilitats que ofereixen les obres d'art en l'elaboració de projectes educatius transversals que puguin ser desenvolupats en la vida quotidiana del treball a l'aula.

Aquests espais donen suport a la formació permanent del professorat en entorns que no són pròpiament els escolars. Faciliten als educadors la possibilitat de prendre part en maneres més creatives d'activitats d'ensenyament/aprenentatge i de treball col·laboratiu. Potencien un ús més extens dels recursos educatius existents fora dels entorns pròpiament escolars, augmentat així la capacitat d'innovació, de desenvolupament del currículum i del treball transversal. I, finalment, fan descobrir els potencials que tenen els museus per al desenvolupament de diferents maneres d'aprenentatge.

Són, sobretot, espais on els docents i els tècnics d'educació del museu es troben per intercanviar idees i experiències.

En el temps d'oci familiar i dels joves

És evident que l'entorn familiar (el terme família l'entendem com un grup de persones de diferents generacions acompanyats, com a mínim, d'un infant, o qualsevol adult amb criatures) té un paper principal en l'educació dels infants i dels joves. Tanmateix, cada cop més, altres contextos diversos, entre els quals es troben les institucions culturals i de lleure, prenen part de manera important en el seu desenvolupament. La participació intergeneracional en el procés educatiu, entès com un creixement compartit on tots els membres participen dels diferents processos d'aprenentatge, propicia i motiva de manera intrínseca no solament la construcció de coneixement sinó les relacions afectives i la interacció social.

En la voluntat de propiciar aquests processos de construcció de coneixement, el museu posa a l'abast del seu públic familiar, a través del programa *Diumenges per a petits i grans*, un espai i un seguit d'activitats que es configuren com entorns d'aprenentatge informal, ric en continguts, i sobretot multisensorial. Són espais i activitats on s'utilitzen tant les mans i el cos per fer, tocar, manipular, experimentar, fabricar. Uns espais i unes activitats per a la curiositat i que conviden a la discussió, a la confrontació d'opinions, a la formulació d'hipòtesis, a l'establiment de múltiples

connexions, a la modificació de teories establertes i prejudicis... En definitiva, uns espais i unes activitats que desvetllen la capacitat creativa de les persones. Són espais on es proposen activitats en les quals els infants i els joves necessiten l'ajuda dels adults per desenvolupar-les, però en les quals també els infants i els joves són protagonistes en la construcció del coneixement dels adults.

Participació dels joves en la construcció de la cultura

Segons l'enquesta de la Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya «Cultura i joves. Anàlisi de l'enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya», publicada el juliol del 2005, es constata que un elevat percentatge de joves no volen ser considerats consumidors passius de productes culturals i que estan capacitats per participar en la producció cultural per voluntat o iniciativa pròpies.

Això denota el seu interès per a la pràctica artística, però també una gran paradoxa: la seva absència en entitats museístiques fora dels horaris i de les activitats escolars.

Davant d'aquesta realitat, el Departament d'Educació del MNAC promou noves línies de treball, diferents a les dinàmiques habituals entre centres educatius i museu, que facilitin i afavoreixin la presència dels joves al museu i la seva participació activa.

Aquesta iniciativa es fa possible transformant el museu en un espai obert que facilita la socialització entre joves de diferents procedències i amb diferents interessos, alhora que la seva oferta cultural és concebuda com una construcció en comú, en la qual els processos i les metodologies de treball i les relacions que s'estableixen són el fonament per donar veu tant als professionals dels diferents àmbits de la cultura i de l'educació, com als joves, protagonistes d'aquesta construcció compartida.

El programa *La Imatge Polièdrica*, concebut i dinamitzat per joves creadors, pren com a eixos fonamentals la col·lecció permanent i les exposicions temporals de fotografia del museu, per generar un conjunt d'activitats en les quals els participants adquireixen coneixements tant en l'anàlisi visual i crítica de la imatge fotogràfica com en la pràctica dels seus procediments.

En l'àmbit del treball comunitari

Els museus es troben inserits en el teixit social i tenen el compromís de col·laborar i contribuir amb altres institucions culturals, educatives i assistencials en la seva tasca socioeducativa. És per això que els museus han de contemplar en especial aquelles persones i col·lectius que tenen una major dificultat a poder participar de manera activa en els diferents processos d'aprenentatge i en l'accés a la cultura.

El programa *Museu Espai Comú d'Integració* té com a missió principal constituir el museu en un ens promotor d'iniciatives i de participació que contribueixin al desenvolupament d'estratègies que evitin qualsevol mena d'exclusió social, cultural, física, sensorial i econòmica. Amb aquest programa es pretén fonamentalment motivar la participació de tots els ciutadans en la vida cultural, tot fomentant hàbits de participació i de cohesió social que refermin el sentiment de pertinença a la comunitat.

Qualsevol de les activitats que es desenvolupen en el marc d'aquest programa són accessibles, tenint en compte que accessibilitat no es refereix només als problemes de circulació o accés físic (barreres arquitectòniques), sinó també a les barreres comunicatives i relacionals que poden dificultar, o impedir, l'accés a la cultura. Les estratègies de treball que s'empren en cadascun dels projectes tenen com a objectiu potenciar la confiança, l'autoestima i l'autonomia personal, entesa aquesta última com la possibilitat de ser capaç de fer per un mateix, de sentir-se independent. La relació que s'estableix entre el museu i els diferents centres assistencials garanteix la participació, l'intercanvi i el treball col·laboratiu entre els professionals del museu i els participants en els diferents programes, bo i donant suport i recursos als educadors i els professionals que tenen cura d'aquestes persones. Tot plegat es desenvolupa en un entorn acollidor, segur i estimulant en el qual els participants se senten ben rebuts.

Referències

- Autoria Diversa (1995) «L'interaction Sociale au Musée». *Public et Musée* (Lyon, Presses Universitaires de Lyon), 5, pp. 45-57.
- Autoria Diversa (2007) *Pràctiques dialògiques: interseccions de la pedagogia crítica i la museologia crítica*. Palma, Fundació Es Baluard, Museu d'Art Modern i Contemporani de Palma (edició a cura de Javier Rodrigo).
- Calaf, R.; Fontal, O.; Valle R.E. [coord.] (2007) *Museos de arte y educación. Construir patrimonios desde la diversidad*. Màlaga, Trea.
- Campaing for Learning through Museums and Galleries [Clmg] (s/d) *Culture Shock: tolerance, respect, understanding... and Museums. Main report*. Disponible a <http://www.clmg.org.uk/PDFs/CS-Main.pdf> [accés: 15.9.2008].
- Hooper-Grennhill, E. [ed.] (1994) *The Educational Role of the Museum (Leicester Readers in Museum Studies)*. Londres, Routledge.
- Juanola, R. (1995) «Cultura(s) en arte y educación». *Aula de Innovación educativa*, 35, pp. 5-10, Barcelona, Graó.
- Lidón, C. [ed.] (2005) *Educación como mediación en centros de arte contemporáneo*. Salamanca, Universidad de Salamanca, Junta de Castilla y León.
- Padró, C. (2002) «Re-visitar els museus des de la museologia com a crítica cultural». *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (Barcelona), 6, pp. 85-94.
- (2003) «Educación artística en museos y centros de arte», a Huerta, R.; De la Calle, R. [ed.] *La mirada inquieta. Educación artística y museos*. València, Universitat de València; pp. 137-152.
- (2003) «La museología crítica como una forma de reflexionar sobre los museos como zonas de conflicto e intercambio», a Lorente, J.P. [coord.] *Museología crítica y arte contemporáneo*. Saragossa, Prensas Universitarias, pp. 51-70.

El museo, espacio de encuentro entre la educación y la cultura

Resumen: El artículo explica cómo entendemos la práctica educativa en los museos y de qué manera esta práctica se desarrolla en el Museo Nacional de Arte de Catalunya (MNAC). El texto se ha dividido en dos bloques: una introducción donde, en pocas palabras, se plantea la educación como proceso de culturización, de construcción de significados y no únicamente como transmisión de conocimientos, y una segunda parte que desarrolla de manera sucinta los principales programas sobre los cuales pivota la acción educativa del MNAC: programas para la educación formal; programas para familias y jóvenes, y programas de acción comunitaria, que se dirigen fundamentalmente a personas y colectivos en riesgo de exclusión social.

Palabras clave: museos, cultura y culturas, educación formal, educación no formal, formación permanente, aprendizajes, ocio familiar, jóvenes, exclusión social, accesibilidad, acción comunitaria

Le musée, espace de rencontre entre l'éducation et la culture

Résumé: L'article explique comment nous comprenons la pratique éducative dans les musées et de quelle manière cette pratique est développée au Musée National d'Art de la Catalogne (MNAC). Le texte a été divisé en deux blocs distincts : une introduction dans laquelle l'éducation est présentée, en quelques mots, comme un processus d'acculturation, de construction de signifiés et pas uniquement comme un processus de transmission de connaissances ; et une seconde partie qui développe de manière succincte les principaux programmes sur lesquels pivote l'action éducative du MNAC. Ces programmes sont les suivants : des programmes pour l'éducation obligatoire ; des programmes pour les familles et les jeunes ; et des programmes d'action communautaires, ceux-ci s'adressant fondamentalement aux personnes et aux groupes qui sont en danger d'exclusion sociale.

Mots-clés : musées, culture et cultures, éducation obligatoire, éducation non obligatoire, formation permanente, apprentissages, loisirs familiaux, jeunes, exclusion sociale, accessibilité, action communautaire

The Museum, Meeting Place for Education and Culture

Abstract: This article looks at how we understand the educational work of museums and how this work is carried out at the National Art Museum of Catalonia. The text is broken into two overall sections: an introduction which briefly argues for education as a process of acculturation, the construction of meaning and not simply the transmission of knowledge; and a second part summarising the main educational programmes undertaken by the museum, including formal educational, programmes for families and young people, and community-based programmes basically aimed at individuals and groups at risk of social exclusion.

Keywords: museums, culture and cultures, formal education, informal education, ongoing training and development, learning, family leisure activities, young people, social exclusion, accessibility, community-based activities

Fe d'errates *Temps d'Educació*, 35

L'article «El museu, espai de trobada entre l'educació i la cultura», de Teresa González i Verdaguer, publicat en el núm. 35 (segon semestre 2008, pp. 119-126), apareix mancat del paràgraf final. A la pàgina 124, després del darrer paràgraf, cal afegir el text següent:

Com a conclusió del que hem exposat podem dir que els museus són espais d'interacció i de relació, amb una forta identitat cultural, que poden contribuir al desenvolupament de sentiments de pertinença, respecte, tolerància, dignitat i solidaritat social. D'altra banda, són llocs on exercitar les ments, expressar idees i emocions, on desenvolupar la creativitat i la imaginació. Són també entorns d'aprenentatge que donen l'oportunitat d'accedir a l'educació i a la cultura; llocs d'inspiració i de diversió; espais que permeten el desenvolupament de l'autonomia personal, l'autoestima i la confiança, i que conviden a comunicar-nos, relacionar-nos i participar, en definitiva, a fer cultura.